

sértől és megyegyűlési képviselétől; a megyegyűlések és a törvényhatósági választások reformjáról (amely javaslat a választójogot nem nemesekre is kiterjesztette volna); a zsidók jogainak kiterjesztéséről. A gazdasági vonatkozású javaslatok közül a bányatörvény-tervezet érdemel említést. Az égetően szükséges infrastruktúrális beruházásokra úgy próbált a diéta országos pénzalapot teremteni, hogy elfoholdja után évente 2 garas „telekdíjat”, s a befolyó 5 millió körüli összeget fordítások egy felveendő 100 milliós államkölcsön kamatainak fizetésére. Az összeg a viták során egyre csökkent, a főrendek már csak egy milliót voltak hajlandók elfogadni, s végül is a dologból nem lett semmi.

Fontos vita bontakozott ki a követendő gazdaságpolitika, közelebbről a vámrendszer körül. A reformellenzék korábban a belső vámvonal megszüntetését követelte. 1841 után azonban – főleg a német nemzetgazda, Friedrich List könyvének hatására (a könyv 1843-ban magyar fordításban is megjelent) – egyre több híve támadt az ipari védővámoknak. Kossuth is emellett agítált a Pesti Hírlapban. Az ipari védővámok és a szabad kereskedelem, illetve a közös vámterület hívei a diétán csaptak össze. Az alsóházba többsége a védővámok mellett foglalt állást, a főrendi tábla viszont ezt ellenezte. Így a felirat csak arra hivatkozott, hogy Magyarország alkotmányos önállósággal rendelkezén a vámpolitika is az országgyűlés hatáskörébe tartozik.

Mindenzen javaslatok egyikéből sem született törvény. Részben a főrendek ellenállása, akadékoskodása, részben a kormány ügyes taktikája miatt, amely első-sorban arra irányult, hogy a diéta kitűsson az időből, ne legyen alkalma a reformjavaslatok megtaggyalására. Ez lett a sorsa az előző diéta által kiktűdött bizottságszággyűlés mindössze 13 törvényt alkotott (1832–1836-os 49-et, az 1839–1840-tes pedig 55-öt). Ezek közül a rendi alkotmány jelentős kiterjesztését eredményezte a IV. tc. „a nemesi javak bírhatásának nem nemesekre kiterjesztéséről” és az V. tc. „a nem nemeseknek is minden közhivatalokra lehető alkalmazásáról”. A III. tc. nyeltesek (az ilyen házasságok érvényességét előzőleg a pápa is elismerte). A II. tc. értelmében a törvényhozás, a kormányzások és mindennemű bíróságok hivatalos nyelve kizárólag a magyar. Rendelkezett arról, hogy „az ország határain belül iskolákban oktatási nyelv a magyar legyen”. A magyar és a horvát megyék közötti levelezésben az előbbiek a magyar, az utóbbiak a latin nyelvet használják. A horvát követek még 6 évig latinul szólalhatnak fel az országgyűlésen.

Az alsóházban beterveztett számos alaposan kidolgozott, terjedelmes reformjavaslat azt bizonyította, hogy a liberális ellenzék ekkor már a polgári átalakulás végrehajtásához jól átgondolt, részleteiben is szakszerűen kidolgozott programmal rendelkezett, s a diétán egyértelműen magához ragadta a kezdeményezést.

Javaslatainak eredménytelensége mélyszéles csalódást okozott, s a reformerek többségétél a kormány reformszándékába vetett bizalom végleges megszűnését eredményezte. A liberális táborban voltak olyanok is – mint Széchenyi és Eötvös –, akik elsősorban a nemesi adózás kudarcra miatt úgy látták, hogy a rendi országgyűlés szerkezete minden értelmes reformot lehetetlenné tesz, így Magyarországon a reform csak a kormánytól kiindulva lehet sikeres.

Még az országgyűlés bezárása előtt, 1844 októberében, az alsóházba ülésreményben megalakult a *Védőgyűlet*. Tagjai hat évre becsületeszű mellett kötelezték magukat arra, hogy csak belső iparosokkal dolgoztassák, s külföldi iparclikeket nem vásárolnak, ha ezek hazai iparosoktól is beszerezhetők. A Védőgyűlemek 146 helyi szervezete alakult, s tagjainak száma állítólag megközelítette a százezret. A kezdeti lelkesedés nagy volt, de a mozgalom 1846-ban – igazolva József nádor véleményét – „kifulladás magától is”. A hazai ipar, különösen a textilipar fellendítése érdekében nem sokat tehetett, mivel az nem volt képes pótolni a bojkottált árukat, inkább a reformtábornak országos szervezeti keretet adva, politikai téren játszott jelentős szerepet. Lényegében hasonló sorsra jutottak a reformerek egyéb gazdasági szervezései – a Gyáralapító Társaság, az iparműtár, a Magyar Kereskedelmi Társaság – is.

Az országgyűlés bezárásakor, 1844 végén Metternich úgy látta, hogy Magyarország a forradalom előcsarnokában áll (hasonló véleményen volt a pápai nuncius is), ezért szükséges a kormány politikáján változtatni. A kormány is azon a véleményen volt, hogy bizonyos reformok elkerülhetetlenek (elsősorban gazdasági téren), de ezeket úgy akarta végrehajtani, hogy a rendszer alapjait ne érintsék. Mindezekelött kormánypárti többséget akartak létrehozni az alsóházban, ehhez azonban a meggyekét – Metternich szerint: az „52 forradalmi köztársaság” – kellett szorosabb ellenőrzés alá vonni. Az új politikai irányvonal végrehajtását az új konzervatívok vállalták – elsősorban Apponyi György gróf, Erdélyben pedig Jósika Samu báró –, akik 1844 végén átvették a magyarországi kormányzat irányítását. A főispánok hatáskörét lényegesen kibővítették, úgyhogy ténylegesen az ő kezükbe került a megyék irányítása, s a megyék mintegy felének élére főispáni helytartókat, ún. *adminisztrátorokat* neveztek ki, akik adott esetben erőszakos eszközökkel is biztosították a kormány céljainak megvalósítását.

Ezekben az években az ellenzék sorában különböző csoportok, irányzatok jelenkeztek, amelyeket a „mit és hogyan” kérdéseiben nézetkülönbségek választottak el egymástól. Ezek közül a legjelentősebb a kortársak által „*centralisták*”-nak nevezett csoport volt (Eötvös József, Szalay László, Tréfort Ágoston, Lukács Móric, Csengery Antal, Kemény Zsigmond és társai). Ők fogalmazták meg a magyarországi átalakulás leghaladóbb, leginkább polgári jellegű programját: az államszervezet, a politikai intézményrendszer gyökeres polgári átalakítását, a polgári parlamentarizmus, a felelős kormány, a népképviselően alapuló törvényhozás által ellenőrzött végrehajtó hatalom, a valódi helyhatósági önkormányzatok és a „civil társada-